

MODERNLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE- OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYET'İN İLK YILLARINA KADAR EKONOMİK HAYATTA KADIN

TURKEY IN MODERNIZATION PROCESS: ECONOMIC LIFE OF THE WOMEN FROM THE OTTOMAN STATE TO THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC

Eusébio André PEDRO¹

Nisa TOSUN²

ÖZET

Tarih boyunca, kadın ayrımcılığına farklı toplumlarda ve çeşitli biçimlerde şahitlik edilmiştir. Bu ayrımcılık ailede başlayıp bir bütün olarak topluma yayılır. Tek tanrılı dinler bile kadınları ikincil düzlemlere maruz bıraktı ve bazı durumlarda onları saf olmayan kaynaklarla ilişkilendirdi. Bütün tek tanrılı dinler, kadınların cinselliğini, erkeklere ve dolayısıyla topluma yönelik bir tehdit oluşturduklarına inandıkları için kontrol altına aldı. Bununla birlikte, farklı şekillerde ve birçok cephede, kadınlar bireysel veya toplu olarak bu erkek egemenliğine direndiler. Cesaret verici bir yönü, yüzyıllarca süren bu savaşın ortasında, bazı erkeklerin bu özgürleştirici insanlık projesinde kadınların yanında görünmesidir. Türk toplumunda, kadınlar ve erkekler arasında eşit hakları savunan Atatürk kişisinde temel haklarının savunucusunu buldular. Bu, Batı toplumunun bile yalnızca erkeksi olduğu ve kadınların az haklarının olduğu ve rollerinin evin yeniden üretimi ve bakımı için ayrıldığı bir zamanda gerçekleşti. Bu makale, Türk kadınlarının Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar kurtuluşuna dair kısa bir yansıma sunmaktadır. Genel olarak, araştırmanın yapıldığı dönemde kadınların ekonomiye katkısının haklarını kazandıkça arka plana itilmeye devam ettiğini belirttik. Bu amaçla, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana kadınların özgürleştirici sürecinin kısa bir tanımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Kadın, Özgürleşme, Modernleşme, Atatürk*

ABSTRACT

Throughout history, discrimination of women has been witnessed in different societies and in various forms. This discrimination begins in the family and spreads to society as a whole. Even monotheistic religions exposed women to secondary levels and, in some cases, linked them to sources of impurity. All monotheistic religions controlled women's sexuality for believing that they were a threat to men and therefore to society. However, in different ways and on many fronts, women resisted this male domination individually or collectively. An encouraging aspect is that, amidst centuries of struggle, some men appear alongside women in this emancipatory humanitarian project. In Turkish society, they found an advocate for fundamental rights in the person of Atatürk who advocated equal rights between men and women. This happened at a time when even Western society was only male and women had few rights and their role was reserved for the reproduction and maintenance of the house. This article offers a brief reflection on the emancipation of women in Turkey until the early years of the Republic. In general, we stated that women's contribution to the economy continued to be pushed into the background as they gained their rights during the research period. To this end, a brief description of the emancipatory process of women since the Ottoman Empire was made.

Key Words: *Turkish Women, Liberation, Modernization, Atatürk*

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Karşılaştırmalı Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, Mozambik Pedagoji Üniversitesi Öğretim Üyesi, egwembe@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-0693-9524>,

² Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi nisatosun@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7958-7227>

GİRİŞ

Sanayi devrimi, Batı'ya ve dünyaya yeni bir dönem getirdi. Ondan Batı, insan hayatının tüm alanlarına yansıyan, dünyanın baskın gücü haline geldi. Sosyal alanda, sivil toplumun temsilinde hareketlerin ortaya çıkışı, sanayi devriminin meyvesi olan Batı'nın bu egemenliğinin bir parçasıdır. Sivil toplum, devlet dışında veya kamu yönetimi dışındaki sosyal alanı ifade eder. Kadın hareketleri titizlikle sivil toplumun dayanaklarından biri olarak ortaya çıktı. Sanayi devrimi ile kadınlar, evde hanımı ve erkek yardımcı olarak klasik rollerinden ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkiye'de kadın hareketinin durumuna ilişkin olarak Batılılaşma hareketleri ile ortaya çıkmıştır. *“İslamiyet'in kabulü sonrasında, İran, Arap ve Bizans kültürlerinin etkisiyle, İslamiyet öncesi sahip olduğu konumu kaybeden ve toplumsal hayatın önemli ölçüde dışında bırakılmış olan Türk kadını da dünyadaki bu değişimden etkilenmiştir”* (Avcı, 2016:225). Kadınların bu özgürleştirici hareketi, Batı'nın ile Doğu'nun değerleri arasındaki çatışmaya dayanıyordu.

On dokuzuncu yüzyılda başlatılan özgürleştirici hareketlerle, kadınlarla erkekler arasında eşitliği sağlamak için bazı değişiklikler yapıldı. Osmanlı kadınının onaylanma süreci, egemen sınıfın bazı kesimleri tarafından kabul edilip diğerleri tarafından reddedildi. Osmanlı yöneticileri, feminist hareketlerin ve duyguların İmparatorluk aracılığıyla tezahür etmelerini sağlayan kadınlar üzerindeki kontrol önlemlerini gevşetti. Bu

gevşemenin, Avrupa'da kabul görmeyi sağlaması ve İmparatorluğun sınırları içinde ve sınırlarında yaşayan azınlıklar arasındaki isyanlardan kaçınması amaçlanmıştır. 1860'lı yıllardan itibaren Osmanlı aydınlarının dergilerinde kadın haklarını savunan yazılar bulmak mümkündür. Bu haklar eğitim, eşitlik, tek eşlilik, boşanmayı içerir. Avcı'ya göre “Bu dönemin kadın ve erkek aydınlarının en önemli isteği, kadının da erkekler gibi eğitim hakkından yararlanması olmuş ve II. Meşrutiyet'ten sonra kadınlara tanınan eğitim hakkının sınırları daha da genişletilmiştir. Eğitimde amaçlanan değişiklikler, eğitimin yaygınlaştırılması, ilköğretimin zorunlu ve parasız olması, eğitim birliğinin sağlanmasıdır (Avcı, 2016:230).

Kadın haklarının savunulması konusundaki söylem önce Osmanlı döneminde erkekler tarafından başlatılmış, sonra zamanın seçkin kadınları bu söylemi sürdürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Batılılaşma Hareketi idari yapıyı etkiledi, unvan ve geleneklerde devrim yarattı, ticaret ilişkilerini değiştirdi ve Batılı devletlerle daha büyük iletişim tesisleri kurdu. Fakat “ilk reformlar kadının ikincil konumunu değiştirmemiştir” (Yenituna, 2014:63). Kademeli olarak, Batı etkisi, Sultan sarayının kalın duvarlarına ve tüm sınıfların "konakları" ve "Yalis" ine nüfuz etti. Avrupalı kıyafet, alışkanlık ve gelenek modası, özellikle yüzyıllardır evlerinin dört duvarı içinde mütevazı yaşayan kadınlar tarafından memnuniyetle karşılandı. Avrupalı kadınları, bu yönde ilk adımı atan erkeklerin örneklerini izleyerek çıkarlarına taklit etmeye başladılar.

“Kadın yazarların bu yoldaki destekçileri de Osmanlı Türk erkek yazarlarıdır. Kadınların evlilik yaşamları ve ev içindeki rolleri/görevleri, Tanzimat dönemi yazarlarının sıklıkla işledikleri bir konu olmakla beraber özellikle kadınların aile içinde konumlanışlarına dikkat çekilmiştir” (Kanter, 2012:143).

Bu modernleşme hareketinin etkileri tamamen iyi değildi. Ekonomik alanda, Osmanlılar bir dizi yeni kıyafet, yiyecek, inşaat, mobilya ve diğer tüketim malları tanıttı ancak Batı'nın üretim yöntemlerini benimsemedi. Sonuç olarak, geleneksel el sanatları yerel ekonomik tabanı tehdit ederek risk altına sokuldu. Ancak, kadınların durumu bir dereceye kadar iyileşmeye başladı ve kadınların eğitimine olanak sağlamak moda oldu. Kültürel değerler açısından, toplumsal cinsiyet eşitliği fikri restore edilmeye başlandı. Kadınların kurtuluşunun ilk adımı, 1842'de kız okullarının açılmasıydı. Bu okulun misyonu, hemşirelik ve öğretimde görev yapacak kızları hazırlamaktı. Bu entelektüel reformlar kadınların sorunlarının yeni bir bakışla görülmesine izin verdi. Bununla birlikte, kadın statüsünde önemli değişiklikler 1857'de, kız ve erkek çocuklarına eşdeğer miras hakkı veren yeni bir yasa ile gerçekleşti. Ayrıca 19. yüzyılın ikinci yarısında kızlar için ortaokullar kuruldu.

1. TÜRK KADINLARI ÖZGÜRLEŞTİRMENİN TARİHSEL ARKA PLAN

Kadınların ekonomik kalkınmaya katkısı hakkındaki literatürde, kadınların toplumdaki rolleri üzerinde farklı sınıflandırmalar bulmak mümkündür. Genel olarak, “kadınların üçlü rolü”

olarak bilinen bu rollerin üç türünü buluyoruz. Birincisi, çocuk sahibi olmak ve onların bakımını, ev işlerini ve evde bakımı içeren üreme çalışmasıdır. İkincisi, iç tüketim ve tarımsal faaliyetler için malların üretimini veya tarım dışı gelirlerin üretilmesini kapsayan verimli bir çalışma var. Son olarak, topluluğa katkımız olan sözde topluluk çalışması var. Böylece, kadınların çalışması üç kategoriye ayrılabilir: üretken iş, üreme işi ve topluluk çalışması. Kadınların rolü bu üç kategoriyi de kapsar ve bu nedenle kadınların rolüne “kadınların üçlü rolü” denir.

Kadınlar, ekonomik kalkınma ve yoksulluğu azaltmada üç düzeyde kilit rol oynamaktadır. Makro düzeyde, işgücü için bir kaynak olarak önemlidir (ücretli ve ücretsiz). Ailedeki görevleri sayesinde erkeklerin el emeğini diğer faaliyetlere bırakmaya büyük katkıda bulunurlar. Hane halkı düzeyinde, piyasa için ve ev içi kullanım için aile gelirine niceliksel ve niteliksel katkılarını vurgulayarak ürün ve hizmetler üretirler. Son olarak, nesiller arası düzeyde, gençlerin bakıcıları ve eğitimcileri olarak kadınlar, aynı zamanda kültürün garantörü ve önemli bir değişim ajanı oldukları yeni nesillerin beslenmesi, sağlığı ve sosyalleşmesinden sorumludur.

Birçok durumda, kadınların ekonomiye doğrudan ve dolaylı katkısı görünmez ve çalışmaları ödenmemiş, tanınmamış ve değer biçilmez. Bu nedenle, aile ve ulusal servete olan katkısı ifade edici olmasına rağmen, erkekler tarafından kullanılan metodoloji nedeniyle istatistik ve ekonomik çalışmalarda dikkate alınmamaktadır. Bu katkının tanınmaması, kadınların

marjinalleşmesinden sorumlu olmaya devam etmekte, gelişme potansiyellerini gösterebilecekleri alanlarda sosyal fırsatlara ulaşmalarını zorlaştırıyor. Kadınların karşılaştığı temel kısıtlamalar şunlardır: farklı cephelerde aşırı çalışma; kaynaklara erişimde zorluk (girdiler, su, sermaye, teknoloji ve her şeyden önce arazi dahil); bilgi eksikliği ve eğitim olanakları; diğerleri arasında işlere ve tacize erişimde zorluktur. Bütün bunlar, kadınların eğitime daha az erişimi olan ve rollerinin daha az sosyal ve politik olarak tanınmasıyla geleneksel aile yapılarına güvenmeleri durumunda daha da kötüleşiyor. Osmanlı İmparatorluğu, kadınlar da dâhil olmak üzere vatandaşlara hakların verilmesinde bir liderdi. Ne Fransız Bildirgesi ne de Amerikan Bağımsızlığı Bildirgesi'nde, kadın hakkında gelecekteki siyasi sahnede açıklanan değişikliklere değinilmemiştir. Osmanlı, toplumda kadınları özgürleştirdi, çünkü adil bir toplum için bunun gerekli olduğunu biliyordu.

Dil ve dilde sadeleşme istekleri Yeni Osmanlılarla başlamıştır. Kadınların eğitimi, modernleşme süreçleri ve kadın toplumsallığının gelişmesi Tanzimat'la başlar. Bu dönemde kadın konusunda risaleler, kitaplar yazılmıştır. Tanzimat yıllarından sonra kadınlar "modernleşmenin sağlayıcısı görülmüş ve batı kültürünün aktarımcılarından olmuştur. Kadın hakları ile ilgili çağdaş hukuki düzenlemeler de bu dönemde başlamıştır (Gündüz, 2010:52).

Kademeli olarak, ebeveynler kızlarının örgün eğitim almasını sağlamaya başladı. Daha ayrıcalıklı kızlar özel okullara devam ederken, ortalama sosyal statüye sahip olanlar resmi okulların kadın hareketliliğini arzu etmeye başladı. Zaten 1840'lı yıllarda, okul çağındaki kızlar kamu eğitiminden belli bir düzeyde eğitim almışlardır. Ondokuzuncu

yüzyılın sonunda, üç kızdan biri resmi eğitime katılıyordu. Bununla birlikte, I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden kısa bir süre öncesine kadar, ortaokullar sadece erkekler için kalmıştır. Kadınların orta öğretimden dışlanması sonucunda kamu hizmetlerine girebilecek az sayıda kadın vardı. Bunların çoğu resmi kadın okullarında ve Güzel Sanatlar Okulu'nda öğretmenlerdi.

1869 yılında, genel eğitim düzenlemeleri çıkarılarak kızlar için öğretmen okulları kurmaya ve ortaokulları arttırmaya karar verildi. "1869 da yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, kız çocuklarına ilköğretim zorunluluğunu getirmiş ve kadınlar için önemli bir adım olan rüştiyelerin açılmasını sağlamıştı. 1870'de Darülmüallimatın kurulmasıyla da kadınlar eğitim hayatında ilerlemeler kaydetmiştir" (Arslan ve Akpınar, 2005:233). 1876 tarihli yeni kanun (Kanun-ı Esasi), kızlar ve erkekler için ilköğretime duyulan ihtiyacı sağlamıştır. 1890'lara kadar, Osmanlı İmparatorluğunun merkezi gücü, hem büyüklükte hem de atıflarında büyük bir genişleme geçirmiş, askeri personel ve görevlilerin işe alınması için yeni yöntemlere yol açmıştır. Devlet modernleşmeye ilerledikçe, devlet memurlarının sayısı önemli ölçüde artmış ve ticaret, sağlık, eğitim ve kamu işleri kurulmuştur. Bu alanları yöneten uzmanlar toplumsal ağırlığı kazanırken, Osmanlı kadınları da aynı modernleşme sürecine dâhil olmaya başladılar (Quataert, 2004:105-106).

Bu sırada iktidara sahip olan sendikacılar kadınlara her alanda bir yer vermekten yanaydı, ancak bunun nasıl yapılması gerektiği konusunda fikir birliği yoktu. Bu dönemde, Emine Semiye ve

Seniye Hanım gibi bazı kadınlar siyaseti etkilemek için metinler yazdı, böylece kadınlara yönelik olumsuz tutum değişti. Bu kadınlar daha sonra öğretmenler ve hemşireler olarak eğitim alarak okullara erişim kazandılar. Artan eğitim fırsatları kadınların sosyal ve kültürel faaliyetlerinde artışa yol açmıştır. İkinci Meşrutiyetinin ilanından sonra, kadın işlerine adanan dergilerin sayısı arttı. Bu onların düşüncelerini birey olarak ifade etmelerini sağladı. Ancak bu sadece eğitilmiş ve üst sınıf kadınlar için mümkündü. “Bu dönemde mitinglerde aktif rol oynayan, roman ve makaleler yazan, cemiyetler kuran ve siyasete atılmak için mücadele eden, yasak olmasına rağmen tiyatrodaki kadınlar büyük gayret sarf etmişlerdir” (Avcı, 2016:226). Bu süre zarfında, kadın alimlerin sayısı azaldı. Eğitilmiş kadınların sayısı azaldıkça, dolaşımdaki dergilerde mesajın yayılmasını geciktiren okuyucuların sayısı da azaldı. Politika yönelimli dernekler olmasına rağmen kadınların kamusal hayata katılımı çoğunlukla yardım ve hayır kurumları içinde gerçekleştirildi. Bu dernekler, eğitim, kültür ve diğer sorunlara çözüm aradılar.

2. OSMANLI DEVLETİ ÖNCESİ KADININ HAKLARI

Osmanlı toplumu, aile ve toplumsal düzenini kadınları toplum yaşamının ana kararlarından uzak tutan İslam ilkelerine dayanarak oluşturmuştur. Kadın haklarının savunulması için çekingen hareket, 19. yüzyılda Osmanlı Devletine nüfuz etti. Osmanlı imparatorluğunda kadın ve cinsiyet ilişkileri kırsal ve kentsel alanların gelişim süreçlerinde önemli rol oynamıştır. Kadınlar ve

erkekler arasında doğal kaynaklar, toprak, sosyal gelir ve iş araçları gibi üretim faktörlerinin dağılımında önemli farklılıklar olmuştur. Fakat kadınların önemi, tarımsal ve tarımsal olmayan faaliyetlere katılımlarıyla sınırlı değildi ve aynı zamanda gelenekler ve değerler ile de yakından bağlantılıydı.

Türk halkının erken tarihi ile ilgili efsaneler ve hikayelerde, eski kabilelerin Orta Asya'dan göç ederken, Çin ile Orta Doğu arasındaki Anadolu'ya yerleşen geniş toprak kitlesi aracılığıyla, erkek ve kadınların aynı statüye sahip oldukları gösterilerek; eşit haklardan, eşit ayrıcalıklardan ve aynı şekilde görev ve sorumluluklarını paylaşıyorlardı. “*Kadınlar hükümdar, kale muhafızı, vali, sefir olabilirdi*” (Tellioglu, 2016:212). Sekizinci yüzyıl Oğuz yazıtlarından, kadınların yeteneklerini geliştirme özgürlüğü ve fırsatı içinde saygın bir konuma sahip oldukları sosyal yaşamın net bir resmini elde etmek mümkündür. İlkel halkların geleneklerinden farklı olarak, bu toplumda bir kız bebeğin doğumu büyük bir neşeyle karşılandı. İnsanların Oğuz prenseslerinden yeni doğanlara lütuf vermek için üzerlerinde meditasyon yapmalarını istedikleri kaydedilmiştir.

“*Eski Türk toplumunda kadınların siyaseten bu kadar yüksek mevkilere yükselmesi annenin aile içindeki yerinden kaynaklanır. Babadan sonra aileyi anne temsil ettiği için annenin yeri babanın diğer akrabalarından daha ileri olurdu. Babanın mirası ve çocukların sorumluluğu anneye kalırdı. Kadınların hükümdar naibi ya da devlet içerisinde söz sahibi olmalarının sebebi buydu*” (Tellioglu, 2016: 221).

Türk halkının İslam inancını benimsemesinin ardından Türk kadınlarının pozisyonlarının

bozulmaya başlaması, İslam'la birlikte İslami yasaları kabul etmek zorunda kalmalarıydı. *“İslami kültürde de, kadının bedenle ve bedensel arzusuyla özdeşleştirilerek "fitne" yaratma özelliğinin bulunduğu varsayılması, onun toplumsal olarak denetlenmesinin ve bu denetimin en somut göstergesi olan örtünmeye zorlanmasının "meşru" gerekçesini meydana getirir”* (Berktaş, 2019:11). Geçmişe kıyasla, Türk kadınlarının İslam altındaki sosyal yaşamları çok sınırlıydı. Sonuç olarak, erkeklerin durumu İslam kültürü bağlamında düzenlenirken, kadınlar atalarının sahip olduğu ayrıcalıkların çoğunu kaybedeceklerdir. Eğitim kurumlarının insanların yaşamlarını dini öğretileriyle etkilediği şehirlerde, peçe kullanımı daha yaygın hale geldi. Burada bir yönü onarmaya ihtiyaç var. İslam kadına karşı bir din değildir, çünkü Hz. Muhammed, kadınların erkeğe eşit olduğunu söyleyerek temyiz başvurusunda bulundu. Karısının haklarına saygı duyan herkesin iyi bir Müslüman olduğunu ekledi.

İslam toplumlarında kadınlara verilen en önemli haklardan birisini "mehir" oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti aile hukukuna yönelik uygulamalarda İslam aile hukukundan yararlanmıştır. Benzersiz olmayan, fakat alışılmamış bir uygulama olan mehir, kadının evlilik, sosyal statü, toplumsal değeri ve hakları açısından önemli bir görünüm arz etmektedir. İslam Hukuku'nda mehir kadının kocasının kendisi ile evlenmek için akit yapması veya gerçekten zıfta bulunmasıyla hak ettiği maldır. Mehir karşılığında kadın kocanın kendi buz'una (cinsi yönden yararlanma) izin vermektedir. Mezhepler arasında farklı düşünceler bulunmakla birlikte, Osmanlı Devleti 'nde genel kabul gören Hanefî hukukunda da mehir; kadının nikah akdi veya cinsi ilişki sebebiyle hak etmesi şeklinde kabul edilmektedir” (Akyüz, 2007:85).

3. OSMANLI DEVLETİ'NDE KADININ HAKLARI

Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi, eski Türk geleneklerini yavaşça unutmuş kılan Pers ve Bizans'tan etkilenmeye başladı. Bu dönemde, cinsiyetler arasında yeni ayrımlar kabul edildi ve cinsiyete dayalı ayırım genişletildi. *“Cinsiyet ayrımcılığı İlk Çağ'dan günümüze insanlığın en önemli toplumsal problemlerinden birisidir. Tarih boyunca dünyada genel olarak kadına yönelik negatif ayrımcılık yaygındır”* (Telliöğlü, 2016:212). İlk başta, medreselerdeki öğretiler kadınların dini toplumda bazı sosyal konulardan yararlanmalarına izin verdi, ancak yavaş yavaş bu ayrıcalık onlardan alındı. Sonunda, özellikle şehirlerde, kadınlar toplumun geri kalanından ayrı bir grup olarak ciddi yaşam koşullarına maruz kaldı. Pers Harem ve Bizans'ın hayatı Osmanlı sarayına tanıtıldı ve on beşinci yüzyılda padişahın sırasına göre saray iki bölüme ayrıldı: Haremlik (Kadın Bölümü) ve Selamlık (Erkek Bölümü). *“Büyük konak ile saraylarda kadın ve erkeğin birbirinden ayrı olarak yaşaması için planlanan bu iki mekân mabeyin adı verilen bir ortak kullanım alanı ile ilişkilendirilmiştir. Çok eşlilikle özdeşleştirilen harem ise girilmesi yasak olan yer anlamına gelmektedir”* (Demirarslan, 2011: 221; 225).

Bu olumsuz duruma rağmen saray kadınları harem vasıtasıyla yönetime katılmış, kararlar üzerinde etkili olmuşlardır (Avcı, 2016:230). Çok eşlilik yayıldı ve en azından belirli bir sınıf arasında, yerleşik bir gelenek haline geldi. İslam çok eşliliği kabul etti ve herhangi bir erkeğin evlenebileceği eş sayısı dördü ile sınırlandırıldı.

Çok eşlilik yalnızca sınırlı sayıda zengin insan tarafından uygulandı. Bununla birlikte, sınırlı olmasına rağmen, uygulama genellikle kamuoyu tarafından kınandı. Osmanlılar tarafından kabul edilen İslami aile yasaları evlilik, miras ve azınlıklar ile ilgiliydi. Evlilikle ilgili olarak, kızların kocalarını seçmekte söz hakkı yoktu. Bunlar kızın ailesi tarafından veya ailesinin yaşlı bir üyesi tarafından seçilirdi. Halka yasal olarak tanınmamıştı ancak gerçekleştiyse, iki aile arasında özel bir anlaşma yapılırdı. Evlilik töreni sırasında kadın hiçbir erkek tarafından görülmedi, evlendiği adam bile değildi, o yüzden kapalı kapılar ardında kalacaktı. Kocanın istediği zaman eşini sadece sözlü ya da yazılı olarak söyleyerek boşanma hakkı vardı: “Senden boşanıyorum”.

İslam hukuku erkeğe verdiği boşama hakkını kadınlara da hul' adı altında uygulanan bir boşanma hakkıyla vermiştir. Hul', kadınların kocalarından boşanmak istemeleri ve bunun karşılığında kocasına kendi malından bir ödeme yapmasıdır. Hul', evlilik sözleşmesi gibi bir öneri ve bir kabulden oluşmakta, cinsel ilişkiyle tamamlanmış bir evlilikte hul' süreci kadının girişimiyle, kadının kocasına boşanma karşılığında maddi tazminat önermesiyle başlamakta, evli kalmak istemeyen kadın boşanma için birtakım haklarından vazgeçmektedir (Akyüz, 2007:88)

Bir adamın, karısına karşı bir şeyler gelişmemişse evliliğinin sona ereceğini söyleyen endişeli bir şey için yemin edebilir. Miras açısından kadınlar her zaman erkeklerden daha az aldılar. Ancak, İslam'ın gerçek ruhunda, kadın, duygusal bir nesne değil, Tanrı'nın ışığıdır.

4. KADINLAR ÜZERİNDEKİ I. VE II. MEŞRUTİYET HÜKÜMDARLAR SONRASINDA YAPILAN İLERLEMELER

Kadınların özgürleştirilmesi ile ilgili dünya olayları, Türk kadınlara yansıma yarattı. O zamana kadar evin içine hapsedilip, kadınlar kendi durumlarını sorgulamaya başladılar. Bu sorgulama, onları haklarının mücadelesinde yer alma yollarını aramaya itti. Osmanlı Devleti'nde kadınların bağlılığı iki şekilde ortaya çıktı: dernek ve dergiler. Böylelikle basın, kadın hakları konusunun topluma yayılmasında en önemli etken olmuştur (Avcı, 2016:232).

Dernekler, kadınların toplandığı yerler haline geldi. İlk olarak, kadınlar diğer evsiz kadınlara ve çocuklara yardım etmek için yardım dernekleri kurmaya başladı. Kızların eğitimi ile ilgilenen dernekler de vardı. Daha sonra, I. Dünya Savaşı sırasında orduya yardım etmek için bir savunma birliği kuruldu. Aynı zamanda, kadınların kültürel olarak bilgilendirilebileceği kültürel dernekler de vardı. Ayrıca zamanın siyasi partileri tarafından kurulan kadın dernekleri de vardı. Bunlardan biri Enver Paşa tarafından kurulan Osmanlı Kadınları İcra Derneği idi.

Dernek aracılığıyla kadınlar toplandı ve askerliğe destek vermek için kadın işçi taburları yetiştirildi. Bununla birlikte, kadınlar için evlilik şartları getirilmiş ve aile hayatının çöküşünden kaçınılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde feminist olarak nitelendirilebileceğimiz tek dernek, Ulviye Mevlan tarafından kurulan ve Dünya Kadınlar Dergisi'ni yayımlayan Osmanlı Devleti Hak Savunma Derneği'dir. “Özellikle Tanzimat

döneminde gazetecilik kültürünün yer edinmeye başlamasıyla, kadınlar da gazetelerde ve dergilerde yazılar yazarak kendilerini ifade etme fırsatını yakalarlar. Kadın dergileri, her kesimden kadının yazma ürkekliğini, çekimserliğini gidermede, taleplerini iletmede önemli işlev görmüştür” (Kanter, 2012:128).

Kadınların günlük yaşamdaki sorunlarını tartıştıkları dernekler arasındaydı. İkinci olarak, Avrupa'da neler olup bittiği hakkında kadınların bilgilendirildiği kadın dergileri vardı. Dergilerin çoğu erkekler tarafından kuruldu. Temel tema, feminizm yoluyla kadınların kurtuluşuydu. Ancak kadınların seslerini duyurmak için gazete ve dergiler çıkarmalarına rağmen kadın hakları noktasında ve kadınların sosyal yaşamda etkin bir biçimde yer almaları hususunda farklı yaklaşımlar ortaya çıkar. *“Özellikle geleneği ve İslam dininin referanslarını esas alan yazarlar, kadınların sosyal yaşamda görünürlüklerinin toplumsal ahlâkı zaafa uğratacağı endişesiyle eserlerinde ve makalelerinde kadınları uyarma görevini üstlenirler”* (Kanter, 2012:143).

Feminizmin adaletsizliği ortadan kaldırmak için bir hareket olduğunu savunarak ailedeki nefreti ve ahlaksızlığı kınadılar. Ayrıca hiçbir ülkenin kadınları eşit olmayan statüleri nedeniyle kadınlardan kurtaramayacaklarını, boşanma haklarının bulunmamasını, kadınların eğitim hakkının olmayışlarını, çok eşlilikleri, ortaklaşmayı, dünyadaki tüm kadınlara karşı haksızlık ettiğini savundu. *“Osmanlı kadınları kendilerine yapılan haksızlıklar konusunda bilinçliydim”* (Akyüz,

2007:80). Bu dergilerin başarısı kadınlara yönelik açık okul sayısını arttırdı.

1908 yılında, kadınların eğitime ilk kez yasal bir temel verildi. 1912 yılında "Türk Ocağı" kulüplerinin başlatılması eğitim standartlarının yükseltilmesine ve sosyal ve ekonomik ilerlemenin teşvik edilmesine yardımcı oldu. 1931 yılına kadar, 30.000'den fazla üyesi ve 260'dan fazla ajansı ile bu dernek, ülkedeki en güçlü sivil toplum kuruluşu haline gelecekti. Halide Edib Adıvar'ın (1884-1964) yılları arasında önemli bir rol oynadığı bu program, zamanın büyük bir sosyal inovasyonu olan kadın ve erkeklerin birlikte katılımıyla halkın katıldığı konferansları içeriyordu. Kısa süre sonra kadın köşe yazarları gazete ve dergilerde görünmeye başladı. Halide Edib'in kurduğu "Kadınların Durumunu Yükseltme Derneği" de dahil olmak üzere çok sayıda kadın örgütü kuruldu.

1916'da kadının konumu, çok eşlilik ve boşanma meselesi ile birlikte büyük ilgi gördü ancak kesin bir çözüm ortaya çıkmadı. Bununla birlikte, sorunun farkına varılması gerçeği, kadınların yasal durumlarının gözden geçirilmesi gerektiğine dair güven verici ve açıklayıcıydı. Son olarak, 1917'de, kadınlara boşanma işlemlerini başlatma ve çok eşli bir evliliği reddetme hakkı veren bir kararname çıkarıldı. Ancak *“Osmanlı döneminde kadınların toplum içinde daha fazla yer alması ve eğitimlerine verilen önem, Batılı tipte çağdaş bir kadın yaratma amacı taşımaktan çok geleneksel rollerini ve dinsel konumlarını kaybetmeden bazı ayrıcalıklar tanınmasından ibarettir”* (Yenituna, 2014:63).

5. CUMHURİYETİN TEK PARTİLİ DÖNEMİNDE KADININ DURUMU

Kadınların Atatürk döneminde kazandığı hakların bir kısmı, Türk kadınlarının erkeklerle siyasete eşit katılımına katkıda bulunan yerel seçimlerde çok eşliliğin yasaklanması ve kadınların seçilmesidir. Özellikle, çok eşliliğin yasaklanması, Türk kadınları için yüzyıllardır süren baskı ve sömürülerini sonlandırdıkları için önemli bir başarı olarak görülebilir. *“Osmanlı”nın yıkıntılarında yeni bir cumhuriyet kuran kadrolar, giriştikleri modernleşme projesinde, geçmiş deneyimlerin bazen aksine ve bazen ise yakın doğrultuda, Türk kadınına büyük önem vermişlerdir. Bu önemin altında yatan en büyük neden Türk kadınlarının, modernleşmenin bir simgesi olarak algılanmasıdır”* (Yenituna, 2014:63).

Bu dönemde kadınlar, cumhuriyet döneminde modern fikirlerin yayılmasıyla haklarını daha iyi korumak için birçok kadın hakları dernekleri kuruldu. Ancak bu, kadınların bu haklardan yararlanmada herhangi bir sorun bulamadıkları anlamına gelmez. Aslında, Türkiye'deki son araştırmalar kadınların işgücünde ve ekonomide yeterince temsil edilmediğini gösteriyor. Osmanlı Devleti'nden kadınların kamusal yaşamdaki artan rolü tartışıldı. Yirminci yüzyılda, genellikle hayırsever dernek kitlesi adı altında çok sayıda kadın dernek kuruldu. Siyasi haklar, 1921'de sosyal haklar talep ettikten sonra gündeme girdi. I. Dünya Savaşı sırasındaki Osmanlı İmparatorluğu ve müttefiklerini yendikten sonra, muzaffer Müttefiklerin Anadolu topraklarını kontrol etme girişimleri, Kurtuluş Savaşı'na yol açtı. Bu destansı savaşın dört yıl boyunca, kadınlar yalnızca savaş alanına destek sağlamakla kalmayıp aynı zamanda basın sekreteri, tercüman ve sözcü olarak rol

üstlenerek erkeklerle birlikte ulusal kurtuluşları için hevesle savaştılar.

Kadınların Birinci Dünya Savaşı'na katılmaları onların öne çıkma ve görünürlük kazanmalarını sağladı. Kadınlar, sosyal çevreye bu şekilde girmeye başladı, adım adım, muhafazakar çevreleri kızdırdı; çünkü bu onların egemenliğine dayalı olarak sistemin çöküşü anlamına geliyordu. Bununla birlikte, kadınların savaşta rolü inkar edilemez ölçüdedir. Emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesinde, vatanın kurtuluşunda erkeklerle omuz omuza erkeklerle yan yana kaldı. Kandiyoti (2011), 1908-1916 yılları arasında esasen hayırsever örgütlerden kadın hakları için mücadele etmeye daha açık bir şekilde bağlı olanlara kadar bir düzine kadın derneğinin kurulduğunu belirtti.

Bu küçük ayrıcalıklı kadın grubu, aynı şartlardaki işler için erkeklerle rekabet edebildi. Ancak bazı Türk kadınları belli haklar kazanmış olsa da, serbest bırakılmalarının önünde hala ciddi engeller vardı. Çoğu Türk kadını, Türk hukuk sistemi tarafından haklarından mahrum edildi. Bu nedenle, modernleşme çabalarına ve yasal değişikliklere rağmen, Türk kadını ataerkil sistemi hâlâ egemen oldu. *“Modernleşme projesinde kadınlar, bir yandan ulusal aktörler, anneler, eğitimciler, işçiler ve hatta savaşçılar olarak toplumsal hayata daha çok katılmaya davet edilir. Fakat diğer taraftan kültürel olarak "kabul edilebilir" kadın davranışları ön plana çıkarılmıştır”* (Yenituna, 2014:68).

Bugün, 1923'te kazanılan zaferle sona eren bu büyük savaş sırasında kadınların muazzam katkısını yansıtan çok sayıda belge var. Kadınların toplumsal

bir sorun olarak ortaya çıkması, kadın eğitimine modernizasyonun önemli bir ayağı olarak başlatıldığı Osmanlı İmparatorluğu'nun başlangıcına dayanıyor. Kadınlara yönelik politikalar, Cumhuriyet döneminde, 1923'te başlayan radikal bir boyuttan geçti. Şimdi, kadınlara Batı medeniyetinde entegrasyonun anahtarı olarak önem verildi ve yeni ülkenin gelişimi için önemli bir insan kaynağı olarak kabul edildiler.

1924'ten siyasi haklarının tamamlandığı 1934 yılına kadar yapılan bütün inkılapların kadının toplumsal konumunu doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen bir yönü bulunmaktadır. İnkılaplar kadının yasal olarak ikincil statüsünü ortadan kaldıracak ve onları yurttaş haline getirecek bir temel oluşturmuştur ve bu temel toplumun üst katmanları tarafından hızla kabul görmüştür ama yeniliklerin, dinsel geleneğin etkisi altında yaşayan kitlelerce benimsenmesi pek kolay değildir. (Yenituna, 2014:63).

Neredeyse tüm alanlarda bazı değişiklikler ve düzenlemeler yapılmış olsa da, bu değişikliklerin yalnızca belirli kesimler tarafından benimsendiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle, kadın haklarının evrimi karar merkezinden topluma geçmesi uzun yıllar almış. Osmanlı imparatorluğunun son evresinde, kadınlar hayır kurumları kurarak birleşti. İlk defa 1898'de Selanik'teki bu organizasyon Bayan Emine Semiye tarafından kuruldu. Ancak, "Araştırmalar Fatma Aliye'nin aynı isimle farklı tarihlerde iki ayrı dernek kurduğunu düşündürmektedir. Bunlardan ilki şehit ailelerine yardım amacıyla 1897'de "Cemiyet-i İmdadiye" adıyla kurulmuştur" (Avcı, 2016:236).

1908 yılında, evsiz kadınlar ve çocuklar için barınma faaliyetleri yapmak üzere başka bir dernek ("Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi")

kuruldu. Bu derneklere üye olan kadınlar, farklı kaynaklardan yardım topladılar ve el sanatları yaparak ve piyangolar düzenleyerek satışlarından gelir elde ettiler (Yıldız, 2015:19".

Bu tür derneklerin sayısı savaşlar sırasında, özellikle de bundan kaynaklanan ciddi sosyal yıkımlarla birlikte artmıştır. Bu dernekler, yaralı askerler, asker aileleri, yetim çocuklar gibi ihtiyaçlara hizmet etti ve onlara sosyal ve ekonomik destek verdi. Cumhuriyet döneminde, kurtuluş sürecinin hızlanmasıyla birlikte, kadın hareketleri kendileri için uygun bir alan bulmuşlardır. Bu bağlamda, Nezihe Muhiddin ve arkadaşları, siyasi haklar da dahil olmak üzere kadın hakları için mücadele eden ilk kişidir. 19 Mart 1919'da Milli Eğitim Bakanı Ali Kemal Bey, İstanbul Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde kadınlara özel kurslar başlattı.

İnas Darülfünunu'nun bir kaç defa yer değiştirmesi, sabah İstanbul Darülfünunu'da ders veren öğretim üyelerinin öğleden sonra kızlara ders anlatmaları öğretimde kaliteyi düşürdüğü kanaatine vesile olmaya başlamıştı. İşte bu doğrultuda, kız öğrenciler de kendilerine verilen tedrisatın erkek öğrencilerden daha az olduğunu düşünmeye başlamışlardı. Bundan dolayı Şüküfe Nihal başkanlığında bir öğrenci heyeti Maarif Nazırı Ali Kemal'i ziyaret ederek erkeklerle birlikte öğrenim görme isteklerini dile getirmişlerdi. Öğrencilerin istekleri 1918-1919 öğretim yılında kabul edilmişti. 30 Ancak bu karar başta Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi olmak üzere birçok kişinin tepkisine yol açmıştı (Arslan ve Akpınar, 2005:232).

1921'de kız ve erkek çocukların birlikte çalışması için dersler açıldı. Savaş zordu ve 1923 Haziran'ında Kadınlar Halk Partisini kurmaya çalıştı. KHF kadınların sorunları ile başa çıkmak için bir platform olacaktır. “Nezihe Muhittin’e göre Kadınlar Halk Fırkası, kadınların siyasi ve içtimai haklarını kazanmak, Cumhuriyet rejimi altında meclis kürsüsünden bu hakları savunmak ve kadınlığın statüsünü yükseltmek için çalışan ve bu anlamda kadın politikaları yürüten siyasi bir cemiyettir” (Avcı, 2016:243).

Bununla birlikte, bu mücadele hem Anayasa'dan hem de kamuoyundan ve bu özgürleşmeye karşı çıkan hükümet kanadından birçok engelle karşı karşıya kaldı. Hareket, eylemlerini diğer sosyal alanlara odaklamak için politik çizgisini terk etti. 3 Mart 1924'te, eğitim ve öğretimin birleştirilmesiyle ilgili yasa (Tevhid-i Tedrisat Kanunu), kızlar ve erkekler için eşit fırsatlara kapı açtı. Eğitim, 3 Mart 1924'te kabul edilen ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın yetkisi altında olan bu yasa ile ulusal nitelikte olabilir. Milli Eğitim Bakanlığı, 1928'de Kız Enstitülerini ve ardından sanat okullarını kadınlara öğretmek için açtı. Eğitim, üretken ve kaliteli bir yaşam için ön koşul olmakla birlikte, eğitimin kalitesini ve etkinliğini artırmak ve toplumun tüm kesimlerini dahil etmek büyük önem taşır.

Cumhuriyet rejimi, kendisini kadın imajıyla Osmanlı arka planından uzaklaştırmak istedi. Rejim, kadınları sosyal ve ekonomik hayata insan kaynağı olarak dahil ederek ve Cumhuriyet rejimini kadınlar devrimi olarak sunmak için kadınlar üzerine meta bir anlatı söylemini geliştirerek fayda sağlamıştır. Türk kadınlarının, son Osmanlı

döneminden bu yana modernleşmenin doğal bir sonucu olarak edindikleri tüm haklar, Cumhuriyet rejiminin kadına armağanı olarak bulundu. Kemalist seçkinler, yeni rejim doğrultusunda laik, modern ve Türkçe karakterli bir toplum kurmaya çalıştı. Bu nedenle, toplumun yeniden yapılandırılması Kemalist seçkinlerin öngörülen amacı ile birlikte gitti.

Türk kadını idealinin inşası cumhuriyetçi bir ulusun inşaat projesinde önemli bir bileşendi. Atatürk, Türk kadınlarına eşit hak ve fırsatlar sağlamak için birçok reform başlattı. 1926'da kabul edilen yeni Medeni Kanun, çok eşliliği ortadan kaldırdı ve boşanma, velayet ve mirasta kadınların eşit haklarını tanıdı. İlkokuldan üniversiteye kadar tüm eğitim sistemi ortak eğitim aldı. Genç cumhuriyetin ilk üç yılında, genel olarak eğitim sisteminin birleştirilmesiyle ilgili kanun ve aslında medeni kanun, kadınlara toplumda daha fazla özgürlük ve fırsat verilmesinin ana adımlarıydı.

İlköğretim eğitimi kadınlar ve erkekler için ücretsiz ve zorunlu hale geldi ve cinsiyetler arasındaki oyun alanını daha da seviyeledi. Evrensel oy hakkı ile ilgili olarak, Türkiye birçok çağdaş demokrasinin önünde idi. Mesela, Türk kadınları 1930'da oy kullanma hakkını elde ettiler. Dört yıl sonra, seçimlere katılma hakkı da tanındı. Fransız kadınları seçim siyasetine sınırsız erişim sağlamak için on, Belçikalı on dört, Yunanlı on sekiz ve Kanadalı kadınlar yirmi altı yıl beklemek zorunda kaldı.

Atatürk, kadınların toplumdaki hayati önemine inançsız bir şekilde inanıyordu ve eski Osmanlı İmparatorluğu'nun dini temelli sosyal ve yasal

yapılarını değiştirmek için birçok reform başlattı. Kemal'e göre "Dinimiz hiçbir zaman kadınların erkeklerin arkasında kalmasını istemedi. Tanrı'nın emrettiği şey, kadın ve erkeğin birlikte bilgi ve bilgelik edinmesidir". Kadınlar ve erkekler bu bilim ve bilgiyi aramalı ve nerede bulurlarsa oraya gitmelidir, onlarla kendini donatmalıdır.

Özgürlük ilanıyla birlikte, kadın derneklerinin sayısı, çoğu zaman hayır kurumları artmaya başladı. Aynı zamanda, kadın haklarını savunan dernek sayısı da arttı. Ancak, kadın derneği ile ilgili mevzuatın kısıtlayıcı hükümleri hâlâ geçerliydi. Bu nedenle, kadın haklarını savunmak için oluşturulan dernek aslında yasaların dışındaydı. Yine de, bu nitelikteki bazı dernekler yasal dayanağı olmayan gerçek bir varlık olarak kurulmuştur. Öte yandan, dernekler adı altında kurulan yardım kuruluşlarının kadınları da kadınların haklarına tamamen kayıtsız kaldı.

6. KADINLARIN KURTULUŞLARINDAKİ ROLÜ

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te ortaya çıkmasıyla birlikte, Türk milliyetçi projesi, kadınların ulusal kimliğin yaratılması için harekete geçirilmesini içeriyordu. Kadınlar, Türk milletinin öğretmenleri, anneleri ve kültürel sembolleri olarak yüceltildi. Cumhuriyetin ilkel döneminde ortaya çıkan genel görüş, yeni rejimin, kadınların hakları talep etmeden kadınlara sunduğu yönündedir. Yaprak Zihnioğlu'nun şu soruyu sormasının nedeni budur: *Kadınlar hakları için mücadele ettiler mi yoksa siyasal, medeni ve vatandaşlık hakları Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) tarafından mı verildi?* (Zihnioğlu, 2016:15).

Bununla birlikte tarih, Osmanlı döneminde kadın hakları için savaşıyor bazı dernekler olduğunu göstermektedir. Şimdi, Cumhuriyet'te yeni kuruluşlar da kuruldu. Oylama ve diğer siyasi haklar için mücadele etmek amacıyla 15 Şubat 1924'te "Türk Kadınlar Birliği" kuruldu. Sadık bir feminist olan lig lideri Nezihe Muhiddin, yeni rejim tarafından çok radikal olarak değerlendirildi ve zamanla "Türk Kadınlar Birliği", devlet baskısı nedeniyle giderek daha temkinli hale geldi.

20 Mart 1930 tarihinde belediye kanunu görüşmeleri sırasında, kadınların belediye seçimlerine katılması gündeme getirilmiş ve bu karar tartışmasız kabul edilmiştir. Yerel yönetimlerde kadının temsilinin ikinci adımı Köy Kanunu tasarısıyla 1933'te gerçekleşmiştir. Köy Yasası'nın 20. ve 25. maddelerindeki değişiklik ile kadınların Köy İhtiyar Heyeti üyesi olmaları ve muhtar seçilebilmeleri mümkün olmuştur. Böylelikle kadınların yerel yönetimlerde temsil edilme ve oy kullanabilmeleri önündeki yasal engeller giderilmiştir (Yıldız, 2015:50).

8 Şubat 1935'te 18 kadın milletvekili seçildi ve Uluslararası Kadın Federasyonu'nun onikinci kongresi, 30 ülkeden 210 delegenin katılımıyla Nisan 1935'te İstanbul'da bir araya geldi. "Mecliste ilk kadın vekillerin konuştuğu konular arasında kadın hakları, eğitim, sağlık, kültür, gibi konuların yanında dış politika ve ekonomi de vardır" (Yıldız, 2015:75). Kadınların oy kullanma ve seçilme hakkı, Türk Kadın Birliği'ni kapatmak için rejim tarafından bir argüman olarak kullanıldı. Verilen hak ile söz konusu derneğin varlığına gerek olmadığı iddia edildi.

7. EKONOMİK KALKINMADA KADINLAR

Cumhuriyet döneminde, Atatürk'ün yaptığı reformlarla, Türk kadını, profesyonel çevredeki alanını ele geçirmeyi başardı ve Türk toplumunda daha ekonomik olarak aktif olmaya başladı. *“Kadınların çalışma hayatının düzenlenmesinde en önemli aşama, 8 Haziran 1936'da kabul edilen İş Kanunu'dur. Bu kanunla erkek, kadın ve çocukların çalışma koşulları yeniden düzenlenmiştir. Atatürk döneminde yapılan bu düzenlemelerin amacı; kadını ekonomik hayatta daha etkin kılmak ve toplumsal yaşamdaki pasif kadın imajına son vermektir (Karabulut, 2011:93).*

Cinsiyet ve gelişme literatürü, birçok ülkede kadınların yalnızca üretimde değil, aynı zamanda üremede de (hamilelik ve çocuk bakımı, yaşlıların bakımı ve ailenin geri kalanı, yiyecek hazırlama) oluşan çeşitli faaliyetler yapma eğiliminde olduğunu gösterme konusunda kapsamlı olmuştur; toplulukta su, yakacak odun almak ve evin hijyenine dikkat etmek. Genel olarak, erkekler bu üreme etkinliklerini gerçekleştirmezler ve bu özellik, kadınlar ve erkekler arasındaki üretimde ayrılan zamandaki farklılıkları ifade eder. Bu konunun önemi, kadınların tarımsal ve tarımsal olmayan faaliyetlere katılımını bilmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda gelenekler, uygulamalar ve değerler ile de yakından ilgilidir.

Kadın hareketlerinin tarihinin, bazıları profesyonel hayata girmeye başladığında sanayi devrimi ile başladığı bir fikir birliğidir. Aynı uzmanlık alanından daha geniş insan gruplarında çalışmak, haklarını güvence altına almak için savunuculuk hareketleri yaratmanın temelini oluşturuyordu. Kadınların en dezavantajlı gruplar

arasında olması gerçeği, herhangi bir toplumun politik ve sosyal alanlarında serbest varlıklarına ciddi engeller yaratmaktadır. Modernleşme hareketleri Osmanlı Devleti'nde başlayıp Tanzimat'la Cumhuriyete devam ederken, Türk kadınlarının kurtuluşu da aynı yolu izlemiştir.

8. ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE KADININ DURUMU

1920'lerde, Cumhuriyetçi rejim ışığında Türk kadınları birçok hak kazandı. Kadınların sosyal statüsünün aynı zamanda belirli bir toplumun gelişiminin bir göstergesi olduğu bilinmektedir. Atatürk döneminde, yapılan siyasi ve yasal reformlara rağmen, Türk toplumunu ölümünden sonra etkileyen ve şekillendiren dinamikler, kadınların sosyal hayata katılım ve kabul edilmesinde bazı sorunların kaynağı olmuştur.

1946'da demokrasinin ortaya çıkışı ve 1950'de demokratik partinin kazanmasıyla, kadınların şimdiye kadar elde ettiklerinden daha fazla haklara sahip olması gerektiği varsayıldı. 1950-1960 dönemi çok partili döneme geçiş süreci açısından önemlidir. Bununla birlikte, Türk toplumundaki kadın hareketlerinin ilgili bir ifadesi olmadığını söylemek mümkündür. Bunun arkasındaki ana nedenlerden biri, kadın derneklerinin halkın tüm kesimlerine duyurulmaması ve daha yönetici bir yapıya sahip olmasıdır. Bu kadınların düşük eğitim seviyelerinin etkisi, bu konunun ele alınmasında göz ardı edilmemelidir. Kadın örgütlerinin sendikalaşmasının ihmali, sendikal hakların ve sendikacılığın bir bütün olarak gelişmesini baltaladı.

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimler neticesinde Demokrat Parti, ülkenin ekonomik, sosyal ve politik alanlarındaki değişikliklere basarak iktidara geldi. Demokrat Parti, 1960 askeri darbesine kadar iktidarda kaldı. 27 yıl boyunca izlenen ekonomik, muhafazakar ve özerk politikalar bir yana bırakıldı ve demokratik dönemin ilk yıllarında ekonomik liberalleşme büyük ölçüde uygulandı. Böylece ülkeye dış yardımda, dış yatırımda ve kredilerde artış yaşanmıştır. Türkiye'de liberalleşmenin başlangıcında, sosyal ve siyasal özgürlük de göze çarpyordu. Ancak bu kurtuluş, genel olarak bütün insanları kapsamamaktadır. Örgütün istatistikleri (dernek sayısı) ve özgürlük ve sivil toplumun önemli göstergeleri olan doğaları daha anlamlı bir değerlendirme için gereklidir. 1938'de 205 dernek varken, çok partili dönemin başında 820 dernek vardı. Ancak söz konusu derneklerin yaklaşık% 60'ı İstanbul ve Ankara gibi merkezi şehirlerde kurulmuş ve tüm ülkeye yayılamamıştır. Mevcut şartlara göre yetersiz görülmesine rağmen, 1950-1960 döneminde dernek alanında bir hareket olduğu görülmektedir. 1950'de zaten 2171 dernek vardı ve 1955'te 6.846 dernek vardı. Dönemin sonunda, yani 1960 yılında, sayı 17229 derneğe yükseldi. Aynı dönemde, özel sektörün etkisi ve artan sanayileşme nedeniyle köyün şehirlere göçünü doğrulamıştır. İşçi sınıfının gelişimi sayısal olarak etkiliyken, sendika hareketi bu büyümenin doğrudan sonucuydu.

Türk sivil toplumunun anayasasının bu sürecinde destek olabilmek için sendikalar, bu hareketlerin ortaya çıktığı Avrupa yerine ABD ile bağlantı kurmayı seçtiler. Türk iş dünyasının ve sendikaların önemli bir kısmı, ABD merkezli

kuruluşların maddi ve manevi destekleriyle eğitim programlarına katıldı. Böylece, ortaya çıkan Türk sendika hareketi, işçi salıverme çabalarında dikkate alınması gereken rakipler olarak Avrupa sendika gruplarına sahipti.

1950-1960 arasındaki genel demografik ve sosyal duruma bakarsak, kadınların istihdam oranı neredeyse yoktur. Siyasette kadınların siyasetteki oranı sadece% 5 ya da% 1'den bile az. Ancak, şu anda kadınların Türk toplumundaki yerini açıklayabilecek düzinelerce farklı veri var. Birincisi, DP kongrelerinde kadın ve kadın hakları tartışıldığı zaman kadınların sosyal statüsü zayıf olarak değerlendirildi.

“Türkiye'nin demokratikleşme sürecine girdiği 1946 tarihinden itibaren siyasal ve sosyal yaşamdaki değişiklikler ile birlikte kadın çalışma hayatının dışında bırakılmaya çalışılmıştır. Demokrat Parti'nin 1952 Eylül'ünde yapılan Ankara İl Kongresi'nde dile getirilen düşünceler arasında şu ifade de yer almakta idi: “İhtiyacı olanlar dışında kadın memur çalıştırılmaması.” Bu ifade aynı zamanda Demokrat Parti'nin kadına yönelik tutumunu da ortaya koymaktadır” (Karabulut, 2011:93-94).

Bu kongrelerde pek çok ilginç teklif ortaya çıktı, ancak erkek muhalefeti güçlüydü. Örneğin, bu tekliflerden daha dikkate değer olanlardan bazıları, polis memuru olarak çalışan kadınların, çocuklara bakmak için evlerine dönmeleri gerektiğini önermiştir. Bir diğer önemli husus, halkın kız çocuklarının eğitimi ve dolayısıyla kadınların toplumdaki konumlarıydı. Kızları resmi okullara koymanın zor olduğu yerlerde sorunlar vardı.

Kadınlar, kadınların daha kolay organize edilebilecekleri iş hayatında yer almaya

başladıklarında, örgütlenme ortamında görünürlüğü açıktı. Kadının bulduğu ilk engel ücret farkıydı. Erkek ve kadın cinsiyet açısından ücretlerde, farklı sektörlerde ve şirketlerde ciddi farklar vardı. Kadınlar, düşük ücretle sonuçlanan fiziksel güç ve beceri gerektirmeyen gıda, tekstil ve tütün satışı gibi geçici iş sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Çocuk bakımı gibi ev içi sorumlulukların, işteki kadınların performansını olumsuz yönde etkilediği tartışılmaktaydı. Çalışan kadınlar, çalıştıkları şirketlerde üst sıralara çıkmaları için ciddi sorunlar yaşadılar. Bu zorluk, kadınların erkeklerle ilgili yüksek ücretli işlere sahip olmalarını imkansız hale getirdi. Zamanın iş kanunları ve yönetmelikleri uyarınca, kadınlar eşit iş için eşit ücret ilkesini göz önünde bulundurarak hak ettikleri ücretleri almadılar.

1960 yılına kadar, kadın ve erkek çalışanlar arasındaki maaş farkı% 67,93 olmuştur. Amerikan kadın avukatı bu ücret erkekçiliği eğilimine karşı koymak için ilk etkinliği 5 Temmuz 1952'de gerçekleşen Uluslararası Kadın Avukatlar Federasyonu'nu kurdu. Aile hukuku, ceza hukuku, kadınların yasal statüsü ve hukuk eğitimi gibi konular bu konferansta tartışıldı. Aile hukuku ile ilgili verilen kararlara bakıldığında, kadınlar erkeklerle aynı haklara sahipti ya da en azından yakın haklar istedi.

Türkiye Kadınlar Birliği Konseyi, 30.05.1949 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile çoktan kurulmuştur. Ancak dernek üyeleri, 1950'de seçimleri kaybeden CHP'nin üyeleri olarak ilan edilmiştir. Bu üyeler, Demokrat Partiyi kadın derneklerine gerekli önemi vermemekle suçladı. Bu

sendika üyeleri, kendilerini köyden şehre göç eden ailelere, “Göçmen Evleri” aracılığıyla ücretsiz sağlık hizmetleri sunan yardım faaliyetlerine adanmıştır. Sosyal koruma evleri olarak da adlandırılan bu evler, sosyal statü kavramının henüz kurulmadığı dönemde fakirlere hizmet etmede önemli rol oynadı.

1952'den itibaren Demokrat Parti, kadın derneklerinin kendi kontrolleri altında gelişmesi gerektiğine karar verdi. Bu nedenle, ABD ile ilişkilere zarar vermektan kaçınmak için ülke genelinde sosyalist hareketlere izin verilmemektedir. Bu nedenle, kadın derneklerinin sosyalist yapılarla temas etmemesi için önlemler alınmıştır. Bu amaçla, Bakanlar Kurulu'nun 30 Aralık 1952 tarihli kararı, Türk kadınlarını sosyalist akımlardan korumak ve soğuk savaş döneminde Amerikan karşıtı kesimler oluşturmamak için önlemler aldı. 31 Mart 1953'te New York'ta, Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Selim Sarper tarafından bir sözleşme imzalandı. Bu anlaşma, imzacı devletlerin kadın ve erkekleri arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılmasını sağlayarak, kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanmasını bu anlaşmayla sağlamıştır.

1950'lerin başlarında, Türk-Amerikan Kadın Kültür Merkezi kuruldu. Bu işbirliği sonraki on yılda güçlendirildi. 25 Kasım 1954'te kurulan bir diğer dernek, kadınları saygınlık yoluna sokmayı amaçlayan Kadınları Koruma Derneği'dir. “*Oysa 1950'lerden itibaren, ders kitaplarının büyük çoğunluğunda “baba evin direğidir, mesut etmek ereğidir” değerlendirmesiyle karşılaşmıştır. Hemen yanı başında da “yemek yapan, söküük diken,*

çamaşır, bulaşık yıkayan... annemiz” sözleri yer alıyor” (Karabulut, 2011:95). Kadınların işteki haklarını korumaya çalışırken, Türk kadınlarının dünyayla bağlantılarını sağlamıştır.

SONUÇ

Birçok İslam ülkesi eleştiriliyor, çünkü kadınların kamusal hayata katılması engelleniyor. Bu düşünce Batı ülkeleri tarafından sürekli olarak tekrarlanmaktadır ve bu nedenle Avrupa'da kısmen merkezli bir değerlendirmedir. İslam öncesi döneme ait dini inançlar, kadını kutsal olarak kabul etti. Bu dönemde kadınlar daha sonra okları vurma ve gerektiğinde vücut güreşi gibi erkeklerle sınırlı aktivite ve sporlara katıldılar. İslam'ın kabul edilmesinden sonra kadınların sosyal konumu kökten değişti. İslam hukukunun hükümleri kadınların kamusal yaşamının kapsamını sınırlandırdı ve yaşamları şimdi aile ve tarım işleriyle sınırlandı. Fakat

19. yüzyıldan itibaren, Osmanlı kadınları kamusal hayata katılmaya başladı. Tanzimat İhalesi, Türk eğitiminde kadınların eğitim hakkı açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Tanzimat'ın aksine, kızlar okula gitme hakkına sahip olmaya başladı. Ne yazık ki, Tanzimat'tan önce kadınlar yalnızca ilkokullardan yararlandı ve genellikle eğitim olanaklarından mahrum edildi. Sadece yöneticilerin ve dini liderlerin kızları ailelerinin desteğiyle özel öğretmenlerden ders alabilirlerdi. 1829'da, kadınlar ve erkekler arasındaki sınıf, statü, etnik, dini ve mesleki farklılıkların korunmasını kaldıran bir Kıyafet Kanunu kabul edildi. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, halifelerin ve tarikatların ortadan kaldırılması, laik eğitimin tanıtılması ve alfabenin

yeniden düzenlenmesi gibi reformlar, Türk kadınına kamu hayatında yeni roller verdi.

1926'da Medeni Kanun'un kabulü ve İslami hükümlerin kaldırılması, 1930'da kadınlara oy verme hakkının tanınması ve 1934'te seçilme hakkının Orta Asya'daki Türklerin tarihçeleri arasındaki farkları belirliyordu. Atatürk, kadınlar ve erkekler arasında eşitlik ilkesini uyguluyordu. Türkiye'nin komşu ülkeleri bu reformların ülkeleri üzerindeki etkisinden korkuyor. Böylece kamusal alanda olma bilincinde olan Türk kadını, modernleşen devletin hizmetinde çalışmaya hazırды. Bu yeni eklenilen figürler hiç kuşku yok ki Cumhuriyet'in oluşturmaya çalıştığı milli bir kimlik bilincine sahip olan ve de bir Batılı gibi yaşayan, toplumsal kültürel hayatını Batı standartlarına uydurmaya çalışan modern Türk insanı imajında ayrışmalar yaratmıştır. Böylece, Batılı ülkeleri cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda geride bırakarak, Türkiye kadınlarına değer veren ilk Müslüman ülke olmuştur.

KAYNAKÇA

Akyüz, J. (2007). Osmanlı Kadınlarının Hukusal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6, s. 75-91.

Arslan, A., & Akpınar, Ö. (2005). İnas Darülfünunu (1914-1921). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları, Cilt: VI/ Sayı: 2*, s. 225-234.

Avcı, M. (2016). Osmanlı Devletinde Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 55, ERZURUM 2, s. 225-254.

Berktaş, F. (2019). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlık'ta ve İslamiyet'te*

Kadının Statüsüne, Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, Metis Yayınları 7. Basım. İstanbul: Metis Yayınları.

Demirarslan, D. (2011). Osmanlı Barınma Kültüründe Harem Olgusu ve Mekan Tasarımına Etkileri. *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni*, s. 221-234.

Gündüz, M. (2010). *Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası: Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar.* Ankara: Lotus Yayınevi.

Kandiyoti, D. (2007). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar, 2. Basım.* İstanbul: Metis Yayınları.

Kanter, B. (2012). Meşrutiyet Döneminde Kadın Hakları Savunuculuğunda Gelenekçi Bir Yazar: Avanzade Mehmet Süleyman. *Erdem, Sayı: 63*, s. 127-151.

Karabulut, S. (2011, Kış). 1950'lerde Kadının Sosyalleşmesinde Batı'nın Önemi: 'Kadın' Gazetesi Örneği. *Belgi Dergisi, Sayı: 1*, s. 87-96.

Karakoç, İ. (2012). *Hukuk Tarihinde Vatandaşlık- Yabancılık Statüsü.* İzmir: Yetkin Kitabevi.

Quartaert, D. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu 1700 - 1922 .* İstanbul: İletişim Yayınları.

Tazegül, M. (2005). *Modernleşme Sürecinde Türkiye.* İstanbul: Babil Yayıncılık.

Tellioglu, İ. (2016). İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 55, ERZURUM*, s. 209-224.

Yenituna, B. (2014). Kadını İmajı Yaratma Sürecinde Cumhuriyet Gazetesinin Rolü (1930-1935). *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi Cilt: 2, Sayı: 3*, s. 62-89.

Yıldız, H. (2015). *Türkiye'de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün.* Ankara: Ankara Üniversitesi.

Zihnioğlu, Y. (2016). *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği.* İstanbul: Metis Yayıncılık Ltd.